

ძირითადი პრინციპები მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირთა მიერ ძალისა და ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენების შესახებ

მიღებულია დანაშაულის აღკვეთის და სამართალდამრღვევების მოპყრობის შესახებ გაერთიანებული ერების მერვე კონგრესის მიერ, ჰავანა, კუბა, 1990 წლის 27 აგვისტო – 7 სექტემბერი

ვინაიდან მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირთა მუშაობას უდიდესი საზოგადოებრივი მნიშვნელობა აქვს და ამიტომ არსებობს მათი სათანადო დონეზე დაცვის და აუცილებლობის შემთხვევაში ამ პირთა სამუშაო პირობების და მდგომარეობების გაუმჯობესების აუცილებლობა,

ვინაიდან მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირების სიცოცხლის და უსაფრთხოების საფრთხე უნდა მიიჩნეოდეს მთლიანად საზოგადოების სტაბილურობის საფრთხედ,

ვინაიდან მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირები მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ადამიანის სიცოცხლის, თავისუფლების და უსაფრთხოების უფლების დაცვაში, რომელიც გარანტირებულია ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციით და განმტკიცებულია სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტით,

ვინაიდან პატიმრებთან მოპყრობის სტანდარტული მინიმალური წესები განსაზღვრავენ გარემოებებს, როდესაც საპატიმროთა თანამდებობის პირებს შეუძლიათ ძალის გამოყენება თავიანთი მოვალეობების შესრულების დროს,

ვინაიდან, მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირთა ქცევის კოდექსის მე-3 მუხლით დადგენილია, რომ მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირებს ძალის გამოყენება შეუძლიათ მხოლოდ უკდურესი აუცილებლობის შემთხვევაში და იმდენად, რამდენადაც საჭიროა მათი მოვალეობების შესასრულებლად,

ვინაიდან, დანაშაულის აღკვეთისა და სამართალდამრღვევთა მიმართ მოპყრობის თაობაზე გაეროს მეშვიდე კონგრესისათვის მოსამზადებელ შეხვედრაზე, რომელიც გაიმართა იტალიის ქალაქ ვარენაში, შეთანხმებული იქნა ის ელემენტები, რომლებიც განხილული იქნება მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირთა მიერ ძალისა და ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენების შეზღუდვასთან დაკავშირებული შემდგომი მუშაობის პროცესში,

ვინაიდან, თავის მე-14 რეზოლუციაში მეშვიდე კონგრესი ინტერ ალია (სხვა საკითხებთან ერთად) ხაზს უსვამს მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირთა მიერ ძალის და ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენება უნდა განხორციელდეს ადამიანის უფლებათა სათანადოდ დაცვისას,

ვინაიდან, თავის 1986 წლის 21 მაისის 1986/10 რეზოლუციის მე-9 ნაწილში ეკონომიკური და სოციალური საბჭო წევრ სახელმწიფოებს სთავაზობს, რომ კოდექსის განხორციელებისას განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილდეს მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირების მიერ ძალისა და ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენების საკითხებზე, ხოლო თავის 1986 წლის 4 დეკემბრის 41/149 რეზოლუციაში გენერალური ასამბლეა, inter alia მიესალმება საბჭოს ამ რეკომენდაციას,

ვინაიდან, მიზანშეწონილია, რომ მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირების პირად უსაფრთხოებაზე ყურადღების გამახვილებით, მათი როლი განხილულ იქნას მართლმსაჯულების განხორციელებასთან, ადამიანის სიცოცხლის, თავისუფლების და უსაფრთხოების უფლების დაცვასთან

სახელმწიფო უშიშროების და უსააფრთხოების უფლების დაცვასთან, სახელმწიფო უშიშროების და საზოგადოებრივი წესრიგის მათ ამოცანებთან და მათი კვალიფიკაციის მომზადებისა და ქცევის მნიშვნელობასთან მიმართებაში, მთავრობებმა მხედველობაში უნდა მიიღონ და დაიცვან მათი ეროვნული კანონმდებლობის და პრაქტიკის ფარგლებში ქვემოთ მოცემული ძირითადი პრინციპები, რომლებიც შემუშავებულია, რათა დახმარება გაუწიოს წევრ სახელმწიფოებს მათი ამოცანების შესრულებაში მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირების მიერ სათანადო როლის უზრუნველყოფასა და ხელსეწყობასთან მიმართებაში, და ეცნობოს მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირებს და ასევე სხვა პირებს, როგორებიც არიან მოსამართლეები, პროკურორები, იურისტები, აღმასრულებელი და საკანონმდებლო ხელისუფლების წევრები, აგრეთვე ზოგადად მოსახლეობა.

ზოგადი დებულებები

1. მთავრობებმა და მართლწესრიგის დამცვის ორგანოებმა უნდა მიიღონ და განახორციელონ წესები და დებულებები მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირების მიერ ადამიანის წინააღმდეგ ძალისა და ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენების თაობაზე. ასეთი წესების და დებულებების შემუშავებისას მთავრობებმა და სამართალდამცავმა ორგანოებმა ყოველთვის უნდა გაითვალისწინონ ძალისა და ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენებასთან დაკავშირებული ეთიკური საკითხები.
2. მთავრობებმა და მართლწესრიგის დამცვის ორგანოებმა უნდა შეიმუშაონ საშუალებების მაქსიმალურად ფართო სპექტრი და უზრუნველყონ სამართალდამცავი ორგანოები სხვადასხვა ტიპის იარაღით და საბრძოლო მასალებით, რაც იძლევა ძალისა და ცეცხლსასროლი იარაღის დიფერენცირებულად გამოყენების შესაძლებლობას. მათ რიცხვში შედის არასასიკვდილო, მაგრამ გამანეიტრალებელი სახის იარაღი, რომელიც გამოიყენება სათანადო სიტუაციებში, რათა მაქსიმალურად შეიზღუდოს ისეთი საშუალებების გამოყენება, რომლებმაც შეიძლება გამოიწვიონ ადამიანის სიკვდილი ან დასახიჩრება. იგივე მიზნით, მართლწესრიგის დაცვის ორგანოების თანამდებობის პირებს ასევე უნდა შეეძლოთ აღიჭურვონ ისეთი თავდაცვითი აღჭურვილობით, როგორცაა ფარი, მუზარადი, ტყვიაგაუმტარი ჟილეტი, ტყვიაგაუმტარი სატრანსპორტო საშუალება და ა.შ, რათა შემცირდეს ნებისმიერი ტიპის იარაღის გამოყენების შესაძლებლობა.
3. აუცილებელია დეტალურად იქნას განხილული არასასიკვდილო მანეიტრალებელი ტიპის იარაღის შემუშავების და გამოყენების საკითხი, რათა მინიმუმამდე შემცირდეს გარეშე პირებისათვის ზიანის მიყენების რისკი და განხორციელდეს მკაცრი კონტროლი ასეთი იარაღის გამოყენებაზე.
4. მართლწესრიგის დამცველმა თანამდებობის პირებმა თავიანთი მოვალეობების შესრულებისას შეძლებისდაგვარად უნდა მიმართონ არაძალადობრივ საშუალებებს სანამ იძულებული გახდებიან, გამოიყენონ ძალა და ცეცხლსასროლი იარაღი. მათ შეუძლიათ გამოიყენონ ძალა და ცეცხლსასროლი იარაღი, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც სხვა საშუალებები უიმედო და არაეფექტურია მათი გამოყენება განსაზღვრული შედეგის მისაღწევად.
5. ნებისმიერ დროს, როდესაც გარდაუვალია ძალისა და ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენება, მართლწესრიგის დამცველმა თანამდებობის პირებმა:
  - (a) თავი უნდა შეიკავონ ძალისა და ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენებისაგან სამართალდარღვევის სერიოზულობიდან გამომდინარე და კანონიერი მიზნის მისაღწევად;

(b) მინიმალური უნდა გახადონ ზიანისა და ზარალის მიყენების შესაძლებლობა და დაიცვან ადამიანის სიცოცხლე;

(c) უმოკლეს ვადებში უნდა უზრუნველყონ ნებისმიერი დაზარალებული ან დაჭრილი პირი სამედიცინო ან სხვა სახის დახმარებით;

(d) უმოკლეს დროში უნდა შეატყობინონ დაზარალებული ან დაჭრილი პირის ნათესავებსა და ახლო მეგობრებს.

6. თუ დასახიჩრება ან სიკვდილი გამოწვეულია, მათ ამის შესახებ უნდა აცნობონ უშუალო უფროსს 22-ე პრინციპის შესაბამისად.

7. მთავრობებმა უნდა უზრუნველყონ, რომ მართლწესრიგის დაცვის ორგანოების თანამდებობის პირების მიერ ძალისა და ცეცხლსასროლი იარაღის თვითნებური ან ბოროტგანზრახული გამოყენება ისჯებოდეს, როგორც სისხლისსამართლებრივი დანაშაული მათი კანონმდებლობის შესაბამისად.

8. წინამდებარე პრინციპებიდან ნებისმიერი გადახვევა არ შეიძლება გამართლებული იქნას ისეთი გამონაკლისი მდგომარეობებით, როგორიცაა შიდაპოლიტიკური დესტაბილიზაცია ან სხვა საგანგებო საზოგადოებრივი მდგომარეობა.

სპეციალური დებულებები

9. მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირებს არ შეუძლიათ გამოიყენონ ცეცხლსასროლი იარაღი ადამიანის წინააღმდეგ გარდა შემდეგი გამონაკლისებისა – თავის დასაცავად ან სხვა პირების დასაცავად სიცოცხლის ხელყოფის რეალური საშიშროებისაგან ან სერიოზული დასახიჩრებისაგან ან მძიმე დანაშაულის აღსაკვეთად, რომელიც საშიშროებას უქმნის სიცოცხლეს, ასეთი დანაშაულის ჩამდენი პირის დასაპატიმრებლად, თუ იგი წინააღმდეგობას უწევს მართლწესრიგის დამცველ თანამშრომელს ან თანამდებობის პირს, მისი გაქცევის აღსაკვეთად და მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ყველაზე ნაკლებად ექსტრემალური ზომები არასაკმარისია აღნიშნული მიზნების მისაღწევად. ყველა შემთხვევაში, ცეცხლსასროლი იარაღის განზრახ სასიკვდილოდ გამოყენება დასაშვებია მაშინ, როდესაც სავსებით გარდაუვალია სიცოცხლის დასაცავად.

10. მე-9 პრინციპში განსაზღვრულ შემთხვევებში, მართლწესრიგის დამცველმა თანამდებობის პირებმა უნდა წარმოადგინონ თავიანთი თავი და გარკვევით გასცენ სიტყვიერი გაფრთხილება ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენების თაობაზე, გაფრთხილებაზე რეაგირებისათვის საკმარისი დროით ადრე, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც ასეთი ქმედებები ქმნიან მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირთათვის ზედმეტ საშიშროებას ან სხვა პირთა სიცოცხლის ან სერიოზული ზიანის მიყენების საშიშროებას, ან უსარგებლო და უადგილო იქნებოდა ინცინდენტის გამო შექმნილ გარემოებებში.

11. მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირების მიერ ცეცხლსასროლი იარაღის თაობაზე წესები და დებულებები უნდა მოიცავდეს სახელმძღვანელო ნორმებს, რომელიც:

(a) ადგენენ გარემოებებს; როდესაც მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირებს ცეცხლსასროლი იარაღის ტარების უფლება აქვთ და განსაზღვრავენ ნებადართული ცეცხლსასროლი იარაღისა და საბრძოლო მასალების ტიპებს;

(b) უზრუნველყონ, რომ ცეცხლსასროლი იარაღი გამოიყენებოდეს მხოლოდ სათანადო შემთხვევებში, და ისე, რომ შესაძლებელი იყოს ზედმეტი ზიანის მიყენების საშიშროების შემცირება;

(c) კრძალავენ იმ ცეცხლსასროლი იარაღისა და საბრძოლო მასალების გამოყენებას, რომლებიც იწვევენ განსაკუთრებულად მძიმე დასახიჩრებას ან წარმოადგენენ გაუმართლებელი რისკის წყაროს;

- (d) არეგულირებენ ცეცხლსასროლი იარაღის კონტროლს შენახვასა და გაცემას, მათ შორის ის პროცედურები, რომლებიც უზრუნველყოფენ მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირების ანგარიშგებას მათზე გაცემულ ცეცხლსასროლ იარაღსა და საბრძოლო მასალებზე;
- (e) განსაზღვრავენ გაფრთხილებებს, რომლებიც შესაბამის შემთხვევებში გაკეთებული უნდა იქნას ცეცხლსასროლი იარაღიდან გასროლამდე;
- (f) განსაზღვრავენ ანგარიშგების სისტემას იმ შემთხვევებისათვის, როდესაც მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირები იყენებენ ცეცხლსასროლ იარაღს თავიანთი მოვალეობის შესრულებისას.

წესრიგის დამყარება უკანონო შეკრებებზე

- 12. ვინაიდან, ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციით, აგრეთვე სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტით გათვალისწინებული პრინციპების შესაბამისად, ნებისმიერ ადამიანს აქვს უფლება მიიღოს მონაწილეობა კანონიერ და მშვიდობიან შეკრებებში, მთავრობებმა, სამართალდამცავმა ორგანოებმა და თანამდებობის პირებმა უნდა აღიარონ, რომ ძალისა და ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენება შეიძლება მხოლოდ მე-13 და მე-14 პრინციპების შესაბამისად.
- 13. უკანონო, მაგრამ მშვიდობიანი შეკრებების დაშლისას, მართლწესრიგის დამცველმა თანამდებობის პირებმა თავი უნდა აარიდონ ძალის გამოყენებას, ან თუ ეს შესაძლებელია შეზღუდონ ასეთი ძალის გამოყენება მინიმალურად საჭირო დონემდე.
- 14. ძალადობრივი შეკრებების დაშლისას მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირებს უფლება აქვთ გამოიყენონ ცეცხლსასროლი იარაღი მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც არ შეიძლება ნაკლებად საშიში საშუალებების გამოყენება და მხოლოდ მინიმალურად აუცილებელ დონეზე. მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირებს არა აქვთ ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენების უფლება, გარდა იმ შემთხვევისა თუ არსებობს მე-9 პრინციპში განსაზღვრული პირობები.

დაპატიმრებულ ან დაკავებულ პირებზე კონტროლი

- 15. მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირები დაპატიმრებულ და დაკავებულ პირებთან ურთიერთობისას არ იყენებენ ძალას, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც ეს აუცილებელია უსაფრთხოებისა და წესრიგის დასაცავად დაწესებულების შიგნით ან საფრთხე ემუქრება მათ უსაფრთხოებას.
- 16. მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირები დაპატიმრებულ და დაკავებულ პირებთან ურთიერთობისას არ იყენებენ ცეცხლსასროლ იარაღს თუ ეს აუცილებელი არ არის ტაყს დასაცავად ან სხვა პირების დასაცავად სიცოცხლისათვის შექმნილი რეალური საშიშროებისაგან ან სერიოზული დასახიზრებისაგან, აგრეთვე დაპატიმრებული ან დაკავებული პირის გაქცევის აღსაკვეთად, რაც ქმნის მე-9 პრინციპში აღნიშნულ საშიშროებას.
- 17. ზემოთ მოცემული პრინციპების გამოყენება უნდა მოხდეს საპატიმროთა თანამდებობის პირთა უფლებების, მოვალეობებისა და პასუხისმგებლობების შეუღალავად, რომლებიც განსაზღვრულია პატიმრებთან მოპყრობის სტანდარტულ მინიმალურ წესებში, კერძოდ 33-ე, 35-ე და 54-ე წესებში.

კვალიფიკაციები, მომზადება და კონსულტირება

18. მთავრობებმა და სამართალდამცავმა ორგანოებმა უნდა უზრუნველყონ, რომ მართლწესრიგის დამცველი ყველა თანამდებობის პირი შერჩეული იქნას შესაბამისი შერჩევითი პროცედურების მიხედვით, გააჩნდეს სათანადო მორალური, ფსიქოლოგიური და ფიზიკური მონაცემები თავისი ფუნქციების ეფექტურად შესრულებისათვის და გაიაროს მუდმივი და დეტალური პროფესიული მომზადება. აუცილებელია პერიოდულად ჩატარდეს მათი მდგომარეობის შემოწმება, რომელიც დამაკმაყოფილებელი უნდა აღმოჩნდეს მათი ფუნქციების შესასრულებლად.

19. მთავრობებმა და სამართალდამცავმა ორგანოებმა უნდა უზრუნველყონ მართლწესრიგის დამცველი ყველა თანამდებობის პირის მომზადება და ატესტაცია იმ სტანდარტების შესაბამისად, რომლებიც დადგენილია ძალის გამოყენებისათვის. მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირები, რომლებიც უფლებამოსილნი არიან ატარონ ცეცხლსასროლი იარაღი, ნებართვას ამის შესახებ იღებენ მხოლოდ მისი გამოყენების შესასწავლი სპეციალური კურსის დასრულების შემდეგ.

20. მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირების მომზადებისას მთავრობებმა და სამართალდამცავმა ორგანოებმა განსაკუთრებული ყურადღება უნდა გაამახვილონ პოლიციის ეთიკისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის საკითხებზე, განსაკუთრებით გამოძიების წარმოების პროცესში, ძალისა და ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენების ალტერნატივებზე, მათ შორის კონფლიქტების მშვიდობიანი გზით მოგვარებაზე, ხალხის დიდი მასების ქცევის გაგებასა და დარწმუნების მეთოდებზე, მოლაპარაკებისა და შეამავლობის წარმოებაზე, ასევე ტექნიკურ საშუალებებზე, ძალისა და ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენების შეზღუდვის მიზნით. სამართალდამცავმა ორგანოებმა უნდა გადასინჯონ თავიანთი სასწავლო პროგრამები და ოპერატიული პროცედურები კონკრეტული შემთხვევების გათვალისწინებით.

21. მთავრობებმა და სამართალდამცავმა ორგანოებმა ყურადღება უნდა გაამახვილონ მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირების კონსულტირებაზე სტრესის შემთხვევებთან დაკავშირებით, ისეთ სიტუაციებში, როდესაც ხდება ძალისა და ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენება.

ანგარიშებისა და განხილვის პროცედურები

22. მთავრობებმა და სამართალდამცავმა ორგანოებმა უნდა განსაზღვრონ ეფექტური ანგარიშებისა და განხილვის პროცედურები ყველა იმ ინციდენტისათვის, რომლებიც მოცემულია მე-6 და მე-11 (f) პრინციპებში. ინციდენტებისათვის, რომელთა შესახებ ანგარიშება ხდება აღნიშნული პრინციპების შესაბამისად, მთავრობებმა და სამართალდამცავმა ორგანოებმა უნდა უზრუნველყონ ეფექტური განხილვის პროცესი და შესაბამის გარემოებებში დამოუკიდებელი ადმინისტრაციული ორგანოების ან საპროკურორო ორგანოების მიერ იურისდიქციის განხორციელების შესაძლებლობა, სიკვდილის ან სერიოზული ან სხვა მძიმე შედეგების შემთხვევაში, დეტალური ანგარიში დაუყოვნებლივ უნდა გაეგზავნოს კომპეტენტურ ორგანოს, რომლებიც პასუხისმგებელია საქმის ადმინისტრაციული წესით დამოუკიდებელ განხილვაზე და სასამართლო კონტროლზე.

23. ძალისა და ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენებით დაზარალებული პირები ან მათი კანონიერი წარმომადგენლები დაიშვებიან დამოუკიდებელ პროცესზე, მათ შორის სასამართლო პროცესზე. ასეთი პირების სიკვდილის შემთხვევაში წინამდებარე დებულება შესაბამისად ვრცელდება მათ კმაყოფაზე მყოფ პირებზე.

24. მთავრობებმა და სამართალდამცავმა ორგანოებმა უნდა უზრუნველყონ ზემდგომი თანამდებობის პირების პასუხისმგებლობა იმაზე, თუ მათ იცოდნენ ან უნდა სცოდნოდათ მათ დაქვემდებარებაში მყოფი მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირების მიერ ძალისა და ცეცხლსასროლი იარაღის უკანონოდ გამოყენების შემთხვევების შესახებ და არ მიიღეს ზომები თავიანთი კომპეტენციის ფარგლებში ასეთი შემთხვევების აღკვეთის ან მათ შესახებ შეტყობინებებისათვის.

25. მთავრობებმა და სამართალდამცავმა ორგანოებმა უნდა უზრუნველყონ, რომ მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირების მიმართ, რომლებიც მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირების ქცევის კოდექსისა და წინამდებარე ძირითადი პრინციპების შესაბამისად, უარს ამბობენ ძალის ან ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენების თაობაზე ბრძანების შესრულებაზე ან რომლებიც ძალისა და ცეცხლსასროლი იარაღის ასეთი გამოყენების შესახებ ატყობინებენ სხვა თანამდებობის პირებს, არ გამოიყენებოდეს სისხლის სამართლებრივი ან დისციპლინარული ზომები.

26. ზემდგომი თანამდებობის პირების ბრძანების შესრულება არ წარმოადგენს გამამართლებელ საბუთს, თუ მართლწესრიგის დამცველმა თანამდებობის პირებმა იცოდნენ ადამიანის სიკვდილის ან სერიოზული დასახინჩრების გამომწვევი ძალის ან ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენების თაობაზე ბრძანების აშკარა უკანონობის შესახებ და ჰქონდათ მის შესრულებაზე უარის თქმის საფუძველი. ყველა შემთხვევაში პასუხისმგებლობა ასევე ეკისრებათ უკანონო ბრძანების გამცემ ზემდგომ თანამდებობის პირებს.